

речан појам, с реакционарним елементима одржавања друштвеног стања без икаквих промена. Треба одвојити међузависност као нешто објективно од солидарности као вољне, субјективне појаве, а свака међузависност не мора бити и солидарност; из ње може проићи и борба, особито класна. Солидаристичка теорија уствари иде у прилог друштвено повлашћеним класама, јер доистовећује међузависност са солидарношћу, тврдећи да сви који су међузависни морају бити и солидарни, а то је нетачно. Заснивајући право на солидарности Диги је нетачно схватио настанак и улогу права, јер се ови не могу схватити без уношења елемента борбе. Солидаризам је уствари израз страха од револуције и служио је као идеолошка подлога фашизма. Диги није решио слабости солидаризма, али је истакао идеју друштвене диференцијације, потребу оправдања државне власти њеном активношћу и потребу да људи према заједници имају пре свега обавезе а затим права. То су његове заслуге.

Чланак прегледно и сажето износи проблем солидаризма, али би ипак било боље да је извршена подробнија анализа овог појма, из чега би изишла и прецизнија критика. Битно је да је солидарност нешто неодређено — њу свако може да схвата како одговара његовим интересима. Нема никаквог објективног солидаризма, па зато ни објективног права, те је и Дигијев покушај заснивања таквог објективног права на солидаризму пропао, као што мора пропасти и сваки други који се заснива на апстрактној објективности целог друштва. Објективно се може наћи само у својој дијалектичкој супротности, у нечем субјективном — тј. у интересу једне класе или групе у друштву која, у датим објективним условима, претставља носиоца напретка. У том правцу, мислимо, треба да иде покушај продубљивања проблема које поставља солидаристичка теорија права која је веома важна, јер поставља питање објективности права. Ми ту теорију не смемо игнорисати; она се мора веома подробно разрадити и покушати наћи „рационално зрно“ њено. Као почетак таквог проучавања треба посматрати и поздравити и овај рад.

Др. Рад. Д. Лукић

Др. Никола Вучо: РАСПАДАЊЕ ЕСНАФА У СРБИЈИ, књига прва. Београд, издање Српске академије наука, 1954, 478 стр.

Ова расправа претставља први део једног обимног рада који би имао бити објављен у три посебне књиге. У првој књизи коју овде приказујемо, третира се питање развоја еснафа и нарочито питање разноврсних облика конкурентске борбе којој су били изложени занатски мајстори организовани у еснафе и која је довела до распадања еснафа. Друга књига би требало да се бави положајем занатлија и занатских радника, док би трећа и последња приказивала борбу занатског радништва против експлоатације коју су над њима спроводили еснафски мајстори и утицај који је та борба имала на дефинитивно распадање еснафа у Србији.

Аутор је при изради ове расправе користио пре свега архивску грађу која потиче из разних установа бивше Краљевине Србије, затим архивска документа Државне архиве НР Србије и документа из градских државних архива у Београду, Пожаревцу, Титовом Ужицу итд. Поред тога користио је статистичке и остале званичне публикације које су излазиле у Краљевини Србији, стенографске белешке са заседања Народне скупштине, радничку и осталу штампу, као и другу литературу из тога доба.

Цела књига подељена је у два основна одељка. У првом одељку који носи наслов *Еснафско уређење*, у два посебним гла-

вама говори се о еснафском законодавству и о оснивању и развоју еснафа. У првој глави изнети су услови под којима је донета тзв. Еснафска уредба која је све до 1910, када је био донет Закон о радњама, претстављала основни законски пропис којим се регулисало мноштво питања у вези са оснивањем, организацијом, привилегијама и дужностима појединих еснафа, њиховим међусобним односима, као и у вези са правима и дужностима чланова еснафа, односима између мајстора, калфи и шегрта итд. У другој глави истог одељка опширно се излаже развој појединих еснафа у Србији. Из ових излагања видимо да је у Србији већ првих деценија XIX века постојао знатан број еснафских организација. Са даљим привредним јачањем Србије, са постепеним учвршћењем њене политичке самосталности, њихов број се све више повећавао. У овој глави налазимо на детаљне податке о оснивању и броју еснафа за сваки поједини већи град и за све варошице у Србији, укључивши овде и крајеве припојене Србији 1878. Из већег броја табела и сличних прилога видимо не само бројно стање и врсте еснафа у појединим местима, него видимо и време кад је који еснаф основан, број његових чланова, итд. Иако је излагање преоптерећено многим детаљима, оно нам ипак пружа слику развика еснафских организација у Србији у току целог XIX и једног дела XX века.

У другом знатно већем одељку ове књиге излажу се разни облици конкурентске борбе коју су у односу на еснафе у Србији спроводили страни трговци и занатлије, страна индустрија и др., а тако исто се приказује и конкуренција између појединих еснафа и домаћих трговаца, између самих еснафа, као и између еснафа и домаће индустрије која се у другој половини XIX века постепено подизала у Србији. Најосновнији задатак еснафа био је, како истиче аутор, да заштити своје чланове од конкуренције. У току првих деценија прошлога века, у условима још неразвијене робне привреде, кад су занатлије радиле углавном за локална тржишта и када се њихова међусобна конкуренција кретала у оквиру ових тржишта, — еснафске организације успевале су да разним мерама елиминишу или бар ублаже како конкуренцију између појединих чланова еснафа, тако и конкуренцију која би долазила са других страна. Међутим, после Другог српског устанка у Србији се постепено стварало унутрашње капиталистичко тржиште и све више се развијала робна производња. Поред тога из суседних, економски и индустријски развијених покрајина ондашње Аустро-Угарске брзо је продирао капиталистички начин производње и истовремено су отуда у све већем броју долазили занатски мајстори и радници који су са собом доносили боље алате и савршеније методе рада. Из ових покрајина, као и из других европских држава, почеле су у Србију пристизати све веће и веће количине најразноврснијих индустријских производа, и то скоро увек јевтинијих и бољих него што су били производи еснафских занатлија у Србији. У овим условима еснафске организације су све мање могле да заштите своје чланове од различитих облика конкуренције како са стране тако и у оквиру саме земље. Аутор нам у једанаест опширних глава овог одељка приказује многе облике конкуренције којој су у току XIX и почетком XX века били изложени занатски мајстори и радници, конкуренције која је, најзад, заједно са другим факторима, довела и до распадања еснафа. Из ових излагања можемо истовремено да пратимо и грчевиту борбу коју су еснафске организације појединачно или заједнички водиле за очување својих привилегија, а касније и за сам свој опстанак.

Чини нам се да би у вези са овим радом могле да се ставе и извесне примедбе. Можда би, на пример, било логичније да је аутор, говорећи о оснивању и развоју еснафа у Србији, паралелно

изложио и питање еснафског законодавства. Тако исто мислимо да је било zgodније и боље да је проблематика у вези са страним занатлијама и у вези са страним трговцима у Србији била изложена у истој глави. Уз ово би могла ићи и проблематика главе IV другог одељка (*Конкуренција стране производње*). Материја из VIII и IX главе истог одељка (*Сеоски дућани и Борба против сеоских занатлија*) такође је могла бити изложена паралелно. На овај начин избегла би се извесна понављања и рад би добио у концизности и дрегледности.

Аутор је у овој расправи, како нам се чини, највећи свој напор био усредредио на излагање и приказивање врло обимне архивске грађе у вези са развојем, радом и најзад са распадањем еснафа у Србији, што само по себи већ заслужује пуно признање, па је зато мању пажњу него што је то било потребно и могућно посветио аналима у вези са овим проблемима, због чега цео рад има претежно дескриптивни карактер. На пример, аутор на више места у књизи (с. 394, 401, 415—417) на основу изложеног архивског материјала подвлачи да су еснафи у својим напорима да сачувају привилегисан положај и да се заштите од конкуренције стране и домаће индустрије и домаћих и страних трговаца кочили и успоравали унапређење појединих заната и развитак пољопривреде и домаће индустрије. Међутим, било би интересно да су у вези са овим дате и извесне потпуније и шире анализе. То исто важи и за низ других проблема који се третирају у овој књизи.

Али независно од наведених примедба један овако обиман рад, који је захтевао огроман напор, велику стрпљивост и савесност, свакако претставља користан прилог за даље проучавање не само питања еснафа, него и уопште привредне историје Србије.

Велимир Васић

Радивој Давидовић: УВОД У ПОЛИТИЧКУ ЕКОНОМИЈУ. Београд, Култура, 1954, 82 стр.

Давидовићева популаризација основних економских категорија политичке економије разликује се од других покушаја сличне врсте код нас што аутор, одбацујући метод популаризација које следе Марксов систем излагања у *Капиталу*, обрађује основне појмове категорија и закона независно од њиховог релативно-историског облика испољавања. Тиме се Давидовић у своме покушају формално приближио стандардном уводу уџбеничког карактера који расправља такозване опште услове производње, под коју се рубрику сврставају основни појмови о привредној делатности уопште, о „трима факторима“ производње, итд. Та је аналогија, наравно, само формална, јер аутор, руковођен марксистичким методолошким принципима, истовремено истиче и разлику „од тог заједничког и општег, оно што сачињава њихов развитак“. Тежећи да да, из педагошких разлога, један увод у политичку економију уџбеничког карактера, његово излагање следи Марксов принцип да се „одредбе које важе за производњу уопште баш морају издвојити да се крај јединствености — која произилази из чињенице да су субјект-човечанство и објект, природа, исти — не би заборавила битна различитост“ (*Увод у критику политичке економије*). У том циљу он узима за полазну тачку својег излагања репродукцију материјалних услова живота и, око те окоснице, ниже опште економске категорије (појмове потреба, производње, потрошње и расподеле, потребног вишка рада, поделе рада, доходака, историске об-